

УДК 504.03 : 631.95

**АНТРОПОГЕННИЙ ВПЛИВ НА АГРОЛАНДШАФТИ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Пархоменко Олександр Григорович

к. геогр. н., доцент

Гнип Ольга Іванівна

Студентка

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Анотація: визначено й охарактеризовано основні чинники впливу антропогенної діяльності на сільськогосподарські угіддя Чернігівської області та їх негативні наслідки; здійснено аналіз зміни структури сільськогосподарських угідь області у розрізі 6 років як основного фактору розвитку деградації земель; визначено головні заходи захисту агроландшафтів Чернігівської області.

Ключові слова: агроландшафти, сільськогосподарські угіддя, антропогенне забруднення, деградація земель, екологічна ситуація.

Сучасне використання агроландшафтів Чернігівської області не відповідає вимогам раціонального природокористування, що призводить до значного рівня деградації земельних ресурсів. Тому питання захисту ґрунтового покриву від шкідливого антропогенного впливу, підвищення їх родючих можливостей та ефективного використання набувають важливого значення.

Інтенсивне використання сільськогосподарських угідь без належного екологічного обґрунтування не забезпечує відтворення ґрунтової родючості та викликає суттєві порушення в агроecosystemі, наслідками чого є погіршення якості агроландшафтів, що виражається у деградаційних процесах, серед них:

дегуміфікація, ерозія, забруднення радіонуклідами, важкими металами, пестицидами та іншими органічними речовинами, заболочення, а також пряме знищення та відведення ґрунтів під споруди, забудови, водосховища.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунтовий покрив Чернігівської області є наслідки інтенсивної діяльності аграрної сфери, промисловості, енергетики, транспорту та оборонної діяльності. Головним чинником, який зумовлює складну деградаційну ситуацію є високий рівень розораності сільськогосподарських угідь, який має пересічне значення по Чернігівській області – 70,6% [1]. У порівнянні із 2014 р. станом на початок 2020 р. площа ріллі на території області збільшилася на 40,7 тис. га (табл. 1), що призводить до поступової ентропії агроландшафтів.

Таблиця 1

Земельний фонд Чернігівської області

Види основних угідь, функціональне використання	Площа земель, 2014 р.		Площа земель, 2020 р.	
	тис. га	у % до загальної площі області	тис. га	у % до загальної площі області
Сільськогосподарські угіддя, всього:	2068,4	64,8	2060,4	64,6
в т. ч. – рілля	1415,3	44,3	1456	45,6
– перелоги	38,5	1,2	22	0,7
–багаторічні насадження	24,5	0,8	24	0,8
– сіножаті	307,1	9,6	297	9,3
– пасовища	283,0	8,9	262	8,2
Ліси і інші лісовкриті площі, всього	739,4	23,2	747,8	23,4
Забудовані землі, всього	99,9	3,1	127,7	4
Відкриті заболочені землі, всього	130,2	4,1	126,3	4

дані сформовано з [1, 2]

Значна розораність території Чернігівщини провокує підсилений розвиток ерозійних процесів, які станом на початок 2020 р. охоплюють близько 63 тис. га сільськогосподарських угідь [3]. Значна частка агроландшафтів пошкоджена водною ерозією (48 тис. га), у тому числі і рілля, яка розташована

на схилах більше 2° [3]. Найбільшої шкоди ерозійні процеси завдають господарствам Новгород-Сіверського та Прилуцького районів, що зумовлене значним перевищенням частки ріллі у складі сільськогосподарських угідь та природними особливостями районів (легкий механічний склад ґрунтів, напрям ерозійно небезпечних вітрів відповідно до нахилу земної поверхні тощо).

Шляхами мінімізації ерозійних процесів є виведення еродованих та малопродуктивних земель із сільськогосподарського обігу для консервації під залуження та заліснення на тривалий термін з наступним залученням їх у сільськогосподарський обіг. Необхідним є запровадження виконання протиерозійних заходів згідно контурно-меліоративної системи землеробства, тобто збільшення площі природних кормових угідь області з 8,2% до 20%, зменшивши при цьому площу найбільш еродованих земель.

Надзвичайно важливою проблемою на Чернігівщині є поліпшення якості ґрунтового покриву, які зазнали деградації у процесі проведення водних меліорацій, здійснені без урахування екологічних норм. Це призвело до поглиблення русел річок і рівчаків, внаслідок чого відбулося зниження рівня ґрунтових вод і знищення боліт. З метою вирішення даної проблеми необхідним є здійснення переходу до системи малого зрошення, зрошення природних кормових угідь у заплавах, екологізації норм, засобів та термінів поливу, контролю якості водних ресурсів.

Під час радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи агроландшафти Чернігівщини також зазнали негативних змін. В зону посиленого радіоконтролю входять ґрунти Чернігівського, частково Ніжинського та Корюківського районів.

Джерелами забруднення важкими металами ґрунтів Чернігівської області виступають міський пил, промислові об'єкти, автомобільний транспорт тощо. Із значної кількості важких металів, які забруднюють агроландшафти, найбільш небезпечними являються свинець, ртуть, цинк, кадмій тощо. Забруднення ґрунтів викидами промислових об'єктів здійснюється як через атмосферу, так і через гідросферу, потрапляючи в міські стічні води та розповсюджуючись на

прилеглих земельних площах. Автотранспортне забруднення ґрунтового покриву здійснюється на ділянках, які прилягають до дорожніх мереж. З покриття доріг дощовими стоками в прилегли ґрунти переноситься бензин, масла, мазут, тобто різний бруд з значною кількістю важких металів. З метою зниження викиду небезпечних металів та мінімізації забруднення ними земельних ресурсів необхідним є перехід на альтернативні джерела енергетики (газ, електрика тощо), встановлення та модернізація на промислових об'єктах очисних споруд та інше.

Отже, головними заходи з метою захисту агроландшафтів Чернігівської області є:

- правильна організація території господарства та вдосконалення структури земельних угідь;
- раціональна структура посівних площ та систем сівозмін;
- застосування комплексної механізації та впровадження високої культури обробітку ґрунтового покриву;
- виконання протиерозійних заходів згідно контурно-меліоративної системи землеробства;
- здійснення переходу до системи малого зрошення, зрошення природних кормових угідь у заплавах, екологізації норм, засобів та термінів поливу, контролю якості водних ресурсів;
- перехід на альтернативні джерела енергетики;
- встановлення та модернізація на промислових об'єктах очисних споруд тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. «Земельний довідник України 2020» – база даних про земельний фонд країни. Гаряча Агрополітика. 2016-2021. URL: <https://agropolit.com/spets-proekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini> (дата звернення 28.05.21).
2. Земельний фонд Чернігівської області. Головне управління

держгеокадастру у Чернігівській області. 2016. URL: <http://chernihivska.land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-chernihivskoi-oblasti/> (дата звернення 28.05.21).

3. Бездухов О. А., Ситченко К. Вплив сільськогосподарського землекористування Чернігівської області на розвиток кризових еколого-геоморфологічних ситуацій. *Сучасні екологічні проблеми Українського Полісся і суміжних територій (до 25-річчя аварії на ЧАЕС): Матеріали Міжн. наук.-практ. конф.* Ніжин, 2020. С. 72–81.